

Veroniky Stranz-Nikitinové: Jazyk a styl Světlany Aleksijevič
(na materiále knihy Černobylská modlitba)

V úvodu práce diplomantka charakterizuje její předmět – poslední knihu Světlany Aleksijevič – a zasazuje ji do kontextu autorčiny tvorby. Již z úvodních stránek je zřejmé, jak důležitý je pro badatelský záměr výběr tématu. Diplomantka neuvádí pouze tradiční subjektivní zaujetí tématem, ale zdůvodňuje výběr objektivními činiteli a kvalitami mimořádného díla, ztvárněného mimořádným způsobem. Diplomantku nezaujala především faktografická stránka nepochybně šokujícího obsahu (výpovědi lidí přeživších černobylskou katastrofu), ale poetika a styl díla v širším pojetí. Je si vědoma jedinečnosti autorčina přístupu i výsledné umělecké struktury, jakož i jedinečné sugestivnosti a emocionálního působení díla. Rozhodla se tedy pro zkoumání autorčiny poetiky nejen z literárněvědného pohledu, ale z hlediska ústředních obrazů a jazykového stylu. Zajímavý je v této práci tedy i výběr metody výzkumu. K obtížně uchopitelné struktuře díla diplomantka přistupuje ze tří perspektiv. V 1.části vyděluje tři sémantické okruhy, tři centrální obrazy, prostupující prózu jako celek, od syntetického pohledu pak ve 2.části přechází k všestranné lingvostylistické analýze a 3.části se věnuje nejvýznamnějšímu stylovému prvku, totiž kompozici díla.

Kromě výběru metody si zaslouží v této práci pozornost i výběr nástrojů, s jejichž pomocí diplomantka metodu výzkumu realizuje. Při konkrétních rozborech vychází z pevného teoretického základu, totiž pojmu konstrukčně-stylový vektor, který převzala od V.G.Kostomarovova. Vybrala si zajímavý pojmový aparát, blízký přístupu funkční stylistiky.

V 1.kapitole 1.části konkrétní analýzy, věnované obrazu Černobylu, se zamýšlí nad nejčastějším srovnáním, které výpovědi očitých svědků katastrofy obsahují, a to s válkou (v ruské tradici s Velkou vlasteneckou válkou) a hledá styčné body mezi těmito časově vzdálenými, a zdálo by se odlišnými událostmi a prožitky. Dochází k překvapivému zjištění, že oba tyto jevy v myslích vypovídajících svědků spojuje pocit osobní svobody. Blízkost obou mezních situací diplomantka dokládá i využíváním shodných stylových prvků lexikálních i syntaktických. Kromě obrazu války vyplouvá v myslích svědků černobylské katastrofy i obraz apokalypsy, spjatý s rozpadem Sovětského svazu.

V 2.části této kapitoly věnuje diplomantka pozornost aspektu času a prostoru v uměleckém celku díla, konkrétně pojům spjatým s obrazem domova a vlasti. Tyto pojmy jsou ve vědomí svědků spjaty výhradně se sovětským obdobím země. Ztráta domova po katastrofě jim splývá s rozpadem SSSR a jejich svědectví vypovídají o pocitech nejistoty, vyvrženosti a osamělosti. Život před katastrofou, jak konstatuje diplomantka, je bez výjimky vnímán jako šťastný a po katastrofě jako předstupeň konce světa, konec životní perspektivy nebo naopak jako návrat do dávné minulosti doby kamenné. Z časových momentů je pozoruhodné autorčino zjištění pocitu „ztráty věčnosti“, pocitu přerušného sepětí s přírodou, které souvisí s přerušným pokračováním života v dětech, v potomcích. Obrazy trpících a umírajících dětí patří v próze k nejpůsobivějším a nejdrásavějším.

Jako třetí okruh obrazů diplomantka vyděluje obraz všudypřítomné smrti a umírání. Nepominutelná smrt se vztahuje na věci, rostliny, živočichy i na člověka. Nejdramatičtěji působí svědectví o umírání a smrti viděné láskyplnými očima blízkých lidí.

Ve 2.části diplomantka postupuje nikoliv od obrazu k textu, ale od stylově-jazykového ztvárnění k sémantice (obrazu). Detailně analyzuje text v různých stylových plánech. Ve zvukovém plánu například shledává příznakovým prvkem opakování hlásek, eufonii, rytmus a další). Významné je, že se neomezuje jen na výčet různorodých stylových prvků, ale osvětluje jejich fungování v textu a uvádí je do vztahu s významovým plánem. Pokračuje rozborem morfologickým, v němž je jí vodítkem kategorie slovních druhů. Stylově

příznakové a významově nosné prvky opět nahlíží ve spojení s fungováním v textu. Z hlediska lexikálního plánu (uvádí například synonyma, dialektizmy, archaizmy, přejatá slova, expresivní výrazy, termíny) vždy dokládá analýzu řadou přesných citací a v závěru zobecňujícím přehledem funkcí těchto jevů v celku díla. Po charakteristice frazeologizmů přechází k analýze tropů. I v syntaktickém plánu rozboru (včetně inverzí, elips, modálních vět, citací parcelace vět, opakování a paralelismů) přiřazuje k příznakovým konstrukcím konkrétní funkce v textu, a to jak významové, tak kompoziční.

V závěru této části diplomantka pomocí zvoleného teoretického aparátu (konstrukčně-stylový vektor) zobecňuje dílčí poznatky a charakterizuje všechny jazykové úrovně textu z hlediska stylistických funkcí i plánu postav a autora.

V poslední kapitole, nazvané Autor v textu a za textem se autorka diplomové práce věnuje kompozici, roli autora a dialogickému principu výstavby textu. Zde již nepostupuje lineárně jako v předchozí lingvostylistické analýze, ale vhodně využívá klasifikace typů slov používaných v próze A.A.Bachtina a jeho tabulku ilustruje příklady ze zkoumaného díla. Za nejvýznamnější specifický princip výstavby považuje dialogičnost a předkládá vlastní přesvědčivě doloženou koncepci monologů postav, v nichž shledává skrytou dialogickou povahu. Na základě dílčích lingvostylistických analýz diplomantka došla k závěru, že umělecký celek díla je tvořen jak dostředivými silami (danými množstvím vypovídajících osob), tak odstředivými silami danými různorodostí jejich postojů a zkušeností. Svorníkem, který množství hlasů spojuje v jeden celek, je autorčina koncepce nepotlačující individualitu jednotlivých mluvčích, ale naopak ji zdůrazňující.

Po závěrečném shrnutí lingvostylistických rysů díla se diplomantka vrací k integrujícím obrazům, prostupujícím celou strukturu díla – obrazu Černobyli, vlasti a smrti. Syntetické uchopení vyšších celků tak tvoří rámec analytické části. Uzavírá se tak vzhled do složitého světa mimořádného literárního díla, které bylo analyzováno mimořádně nosným teoretickým i praktickým způsobem. Diplomovou práci Veroniky Stranz-Nikitinové pokládám za objevnou, originální, samostatně zpracovanou, vyzrálou a celistvou, napsanou mimořádně kultivovaným jazykem a mimořádně přesahující nároky kladené na diplomovou práci.

Domnívám se, že by měla být navržena na jednu z cen pro vynikající studentské práce.

